

HOOFSTUK IX

NATURELLE - BELASTING.

Die pasfooie wat die Inboorlinge moes betaal was nie die enigste bydra van hulle tot die Staatskas nie. Die Republiek het gaandeweg 'n direkte belasting op die Inboorlinge gehef.

Die eerste bydraes wat die Inboorlinge aan die Trekkersgemeenskap gegee het was in die veertiger jare waarskynlik met "vredesgeskenke." Dit was 'n gebruik onder die Inboorlingkapteins om geskenke aan mekaar te stuur as bewys dat hulle nog vriendskaplik gesind was.

Omdat privaat persone van hierdie gewoonte misbruik kon maak en geskenke eis, het die Volksraad op 20 Mei 1850 besluit: dat het niemand, zonder uitzondering vrij zal staan om voor hemzelven, noch voor anderen, geschenken te vorderen van eenige kaffernatie tusschen of rondom ons. 1.

As die Inboorlinge egter iets vrywillig aan 'n Blanke afstaan, moes hy dit onmiddellik aan die Landdros bekend maak en bewyse² lewer, dat dit 'n vrywillige geskenk was. Alleen amptenare war daartoe opdrag gekry het, kon "opgavenoof vreedede geschen-³ken" eis of neem van Inboorlinge. Van die "opgaven" is voor 1853nie weer melding van gemaak nie.

-
1. Locale Wetten Z.A.R. 1849-1885, bls. 50; V.R.N. 20 Mei 1850, Art. 37
  2. Dieselfde, Art. 38,
  3. V.R.N. Mei 1850, Art. 38, 39.

nie weer melding van gemaak nie.

In 1853 is die saak weer bespreek, en op 19 September is die Kommandant-Generaals opgedra:¹

kleine Kafferstammen onder een jaarliksche belasting te brengen voor de algemene kas, doch zoo het mogelijk is, vooreerst zonder geweld.

Die Volksraad het nie verder bepaal hoe groot die belasting sou wees nie, of verder omskryf by watter kafferstamme die belasting ingevorder sou word nie. Die plan van die Raad was waarskynlik, dat die Kommandant-Generaals met elke Kaptein self sou onderhandel en die hoeveelheid wat hy sou betaal, reël. Daar is blykbaar kort na die besluit nie belastings ingevorder nie. Toestande was in die Trekkergemeenskap nog so ongevestig dat hulle nie kan oorgaan om sistematies belastings te hef nie.

Op 7 November 1853 skryf T. Bührman aan die Volksraad.² "dat de Naturellen rond om ons eene jaarliksche redelijken opgawe konde betalen." Die Volksraad wou die voorstel nie aan neem nie "omreden den vijandelijke omstandigheden die als nog onder de naturellen heerschend is."³ Die Raad het dus gevrees, dat 'n algemene belasting tot botsings met die Inboorlinge sou lei.

Dit is moeilik om uit die beskikbare bronne te bepaal wanneer die eerste algemene naturelle belastings ingesamel is, of wanneer die Kaptains vir die eerste keer instruksie ontvang het om dit te betaal. Op 30 Junie 1855 berig die Landdros van Rustenburg, P.J. van Staden:⁴ "dat hier nog geene gekomen ben om hunne opgaf te betalen." Die Kaffers was waarskynlik

-
1. Soutter Versameling Pak I, 13. V.R.N. September 1853, Art. 67.
  2. E.V.R. No. 106, V.R. 347/53.
  3. V.R.N. November 1853.
  4. R. 883/55.

nie te rustig nie, want hy voeg hierby: "ik weet niet wat van ons zal worden." Volgens die verslag was daar in 1855 K apteins wat belastings moes betaal. Dit kan wees, dat die "opgaf" wat hier melding van gemaak word, gehef is volgens die besluit van 1853.

Onderlinge geskille tussen die Trekkers noord van die Vaalrivier en moeilikhede met die Inboorlinge in die vyftiger
1
jare het die kwessie van Naturelle-belasting op die agtergrond geskuif.

In Maart 1857 kon die Kommandant-Generaal aan die Volksraad van Lydenburg kennis gee, dat hy van Maleeu ontvang het
2
aan "Boete en opgaaf": 8 bokke, 1 skaap en 12 mud kafferkoring. Die Kaptein was blykbaar nie so gewillig om die belastings te betaal nie, want in 1859 was die Landdros weer by die Kaptein en hy het hom weer beboet omdat hy nie sy belastings betaal het nie. Die Kaptein het hom toe gewillig verklaar om die belastings te betaal, as die Blankes aan hom grond sou gee om op te woon. Die Landdros het hom belowe om die grond vir hom te kry, en hom aangesê om voortaan Rds. 1.5.2 te betaal
3
vir elke Kaffer wat 'n vrou gehad het. Die grond is vir die Kaptein aangekoop, en op 27 Desember het die Kaptein 'n ooreenkoms gesluit waardeur hy belowe het dat elke jaar "voordat zij aan het zaaijen gaan" vir

-
1. Die bekende Makapaanmoord het in 1854 plaasgevind. (R. 684/54, R. 733/54, R. 693/54). Daar was dieselfde jaar moeilikhede op die wesgrens (R. 690/54). Ook in die distrik Lydenburg was die Kaffers opstandig (R. 719/54). In 1858 was die O.V.S. in oorlog met Basoetoes gewikkel, die Boere moes uittrek teen Mapela (R. 1188/56) en die Gasi-bone op die Wesgrens. Ook die Bapedie het moeilikhede veroorsaak (E.V.R.) 106, V.R. 224/52, E.V.R. 106, V.R. 227 52, V.R. 337/52, R. 684/54).
  2. L.I., V.R.N. 14 Maart 1857, Art. 38.
  3. L.I., U.R.B. 11 Januarie 1860, Art. 2; U.R.B. 17 Desember 1859, Art. 26; L. IV. 12, Dagboek van Landdros van Lydenburg 24 November 1859.

een ieder Man Kaffer die een of meer vrouwen heeft zal moeten betalen Rds. 1.5.2. voor ieder jaar voor de eerste tijd. 1.

Die Kaptein moes toesien, dat die belasting op die bepaalde tyd betaal word en "als er gedachte gemaakt word dat niet allen betaald hebben," sou die strooise getel word.

Die Volksraad van Lydenburg was van plan om nie net vir Maleeu maar ook ander Kapteins belastings te laat betaal. Op 17 Julie 1858 besluit die Raad om Veldkornet Combrinck kennis te gee.

om al de in de lijn wonende Knopneus Kaffer Kaptein die buiten de Kafferkoning Sequatie, Maneco, Oemzwas, Panda en het Portugeeschen Gouvernement behooren te zeggen dat sij hunnen verschuldigten opgave moeten betalen aan het Gouvernement. 2.

Net soos in 1853 is die grootse kafferstamme uitgesluit. Die Volksraad van Lydenburg het blykbaar nie kans gesien om die Kaffers nou te verplig om die belastings te betaal nie. Dat hulle graag die Kaffers sou verplig om te betaal blyk uit die volgende: Aan die Kommissie wat op 20 Julie 1857 benoem is om met die Suid-Afrikaanse Republiek te onderhandel in verband met die vereniging van die twee Republieke is o.a. opgedra:

om te handelen over de in onze grond woonende Kaffers en denzelve gesamentlijk tot gehoorzaamheid in het betalen van opgaven te brengen. 3.

Die vereniging het nie voor 1860 plaas gevind nie. Die Regering van Lydenburg moes versigtig te werk gaan. Gevolglik is die onderhandelinge in verband met die saak eers tot die **stam** van Maleeu beperk.

In Desember 1859 het die Landdros ook na Mapog gegaan en hom aangesê om belastings aan die Republiek te betaal. Die

-
1. R. 333/59. Op 29 Maart 1860 het die Volksraad besluit: As die Kaptein 'n poging aanwend om die belasting te ontduik "zal die zelfde belasting op elke gebruikt wordende Strooihut gelegd moeten worden, om door de telling van de huizen als dan de ware opgave te kunnen invorderen. L. 1. 2. V.R.N. Maart 1860, Art. 20.
  2. V.R.N. 17 Julie 1857, Art. 10 (L. I, 2.)
  3. L.I. IV - Instruksie 20 Julie 1857.

Kaptein het hom ook gewillig verklaar om belastings te betaal¹ as hy grond waarop hy kon saai. Ook aan sy versoek is voldoen en op 3 April 1860 'n ooreenkoms met hom gesluit, waar volgens² hy belowe het om dieselfde belasting as Maleeu te betaal.

Tot sover was daar geen sprake, dat belastings gehef sou word om daardeur die Inboorlinge te verplig om by die Blankes in diens te gaan nie. Die eerste besluit in verband met belastingheffing waar die arbeidskwessie in aanmerking geneem is, is van die Uitvoerende Raad van Lydenburg van 17 Oktober 1859. Volgens die besluit sou drie huisgesinne Inboorlinge toegelaat word om met die toestemming van die Blankes hulle op plase te vestig, "Zonder verpligting om eenige belasting aan het³ Gouvernement te betalen." Belastings is egter in die tyd so swak ingevorder, dat die uitwerking van die besluit nie waar-⁴geneem kan word nie.

Om egter aan die ander kant 'n eweredige verdeling van diensbodes te kry, is bepaal dat nie meer dan drie huisgesinne⁵ op een plaas toegelaat sou word nie.

In 1858 het die Suid-Afrikaanse Republiek gedink om 'n poging aan te wend om belastings van die Inboorlinge in te verder. Die Uitvoerende Raad het besluit om "vriendskaplik gesinde"⁶ Kapteins" een geringe belasting" te laat betaal, maar weer die besluit nie deurgevoer nie. Die poging om deur ooreenkomste

-
1. L.I.IV, 12, Dagboek van Landdros van Lydenburg, 9 Desember 1859 en 24 November 1859, L.I. 2 V.R.N. 29 Maart 1860 Art. 21; L.I. 3, U.R.B. 11 Januarie 1860, Art. 4.
  2. S.N. - Ooreenkoms van 3 April 1860.
  3. L. I. U.R.B. 17 Oktober 1859, Art. 30.
  4. L.V., 8 Maart 1861.
  5. L. I. 3. U.R.B. 17 Oktober 1859, Art. 30.
  6. U.R.B. 18 September 1858, Art. 30.

die Kapteins te beweeg om belastings te betaal, het ook nie¹
veel voordeel afgewerp nie. Gevolglik besluit die Volksraad
in Oktober 1864 om 'n algemene Inboorlingbelasting te hef.² Die
Volksraad het gemeen dat dit heeltental billik was, dat die
Inboorlinge ook belasting betaal, omdat "zulke geheven is voor
de veiligheid en beskerming, welke door de Gouvernment aan
hunne persone, en goederen verzekerd worden."³

Die belasting moes jaarliks in Januarie aan die Landdros
van die distrik betaal word. Behoorlike kwitansies moes uit-
gereik word vir die belastings wat ontvang is, en die Komman-
dante, Veldkornette en Adj.-Veldkornette moes die Landdros⁴
help om die belastings gereeld in te vorder. Hierna het dit
ook voorspoediger gegaan met die insameling van die belastings.
Op 14 Oktober 1864 het die Superintendent van Kafferstamme by
Goedewensch, J. Albasini, die Regering kennis gegee dat hy reeds
Rds. 542 bymekaar gehad het van "opgaaf vee" wat hy verkoop het,⁵
en dat hy nog ivoor gehad het wat hy later sou verkoop. Die
totale inkomste vir die jaar kan egter nie bepaal word nie.
Die verslag van Albasini was egter vir die Volksraad 'n bewys
dat die kafferbelasting 'n belangrike bron van inkomste kon
wees.

Die Boere het ook besef, dat die belasting ook as 'n middel
kon dien om die Inboorlinge diensbaar te maak. So vra 220
inwoners van Wakkerstroom in 1860 die Volksraad om die Inboor-
linge wat sonder baas was, onder verpligting te bring en hulle⁶
belastings te laat betaal. Veertig inwoners van Kleinmariko
het weer op 21 Januarie 1865 die Volksraad versoek om Kaffers
wat in diens was nie opgaf te laat betaal nie. Hulle was selfs

-
1. Op 15 Sept. 1864 skryf Kruger aan Komdt. Nel van Lydenburg: Verder moet ik u melden dat wij bezig zijn met de wetten en besluiten aangaande de Kaffernatie, waarvan ik u den uit-slag zal bekend stellen, het welk dan zal moeten gehandhaafd worden door de geheele Republiek.
  2. V.R.N. Oktober 1864.
  3. V.R.N. 5 Oktober 1864, Art. 207.
  4. R. 894/64- Brief van Landdros C. Moll.
  5. R. 901/64 - Verslag van Albasini.
  6. R. 3871/60- Memorie van 29 Julie 1860.

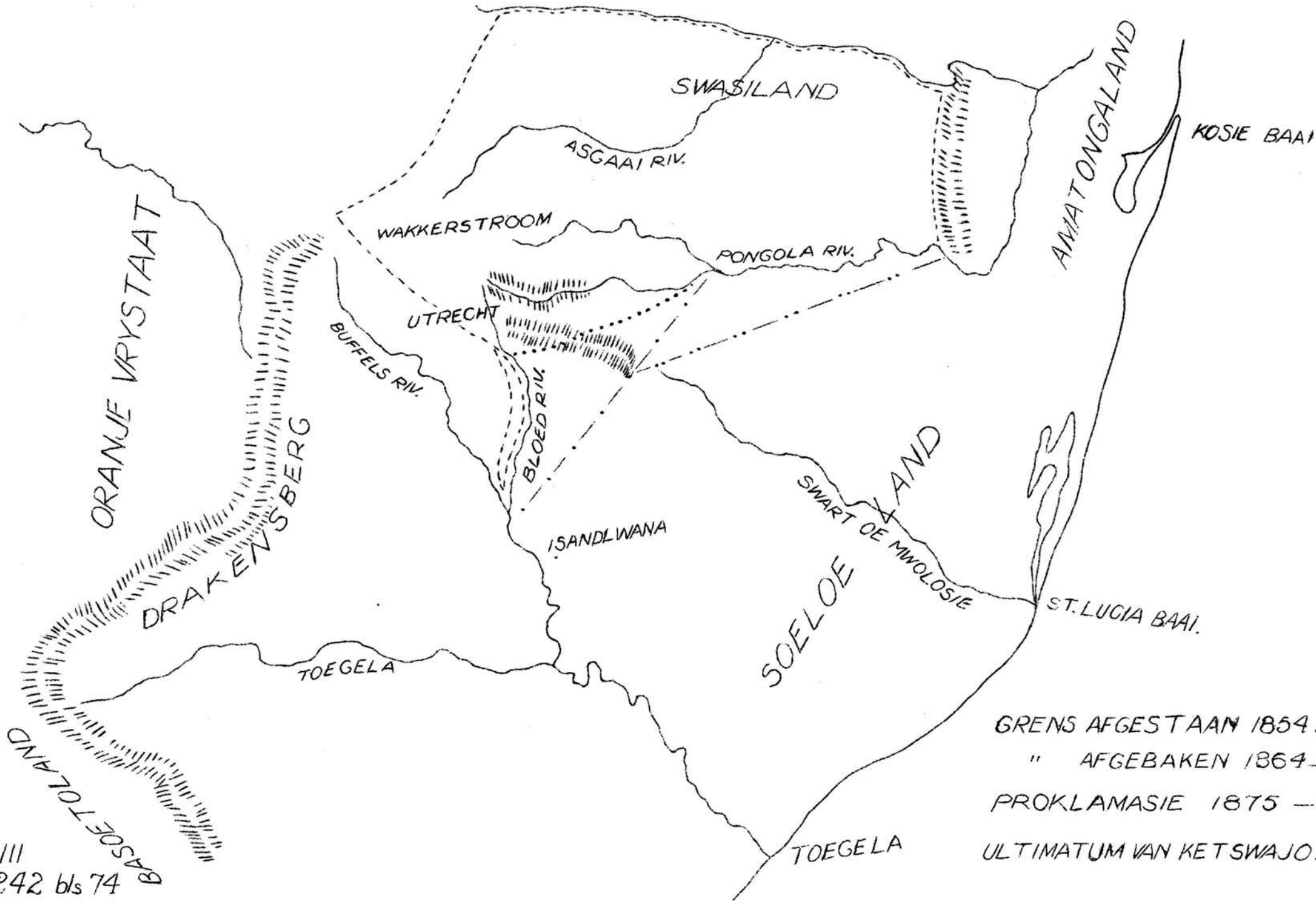
gewillig om 10/- per jaar meer by te dra "tot voordeel van het Gouvernement" as die Volksraad die Kaffers op die manier meer¹ "diensbaar" maak.

Toe die Volksraad in Julie 1866 die Inboorlingwette weer in hersiening neem, het die Raad die moeilikhede van die Burgers om arbeiders te kry in aanmerking geneem. Om die Inboorlinge aan te moedig om hulle by die Blankes te geen vestig, bepaal, dat elke Burger geregtig sou wees om vyf huisgesinne Inboorlinge aan te hou wat nie belasting sou betaal nie. "Ieder, diensbare Kleurling" bo 16 jaar wat op Gouvernementsgrond gewoon het, moes Rds. 3.2.4. per jaar betaal. Om egter te voorkom dat die Inboorlinge te veel op die plase van privaat persone plak, is bepaal, dat behalwe die vyf huisgesinne wat vrystelling van die belasting gekry het, moes elke manlike Kaffer bo 16 Jaar wat op privaat plase tewoon het, Rds. 4-5-2² belasting per jaar betaal.

In Oktober 1866 is die wet weer gewysig, en nou is weer bepaal, dat die vyf huisgesinne waarop die Burgers aanspraak kon maak nie meer vry van belasting sou wees nie, maar dat hulle ook Rds. 3.2.4. belasting³ per jaar moes betaal. Teen hierdie verandering het die Inwoners van die Lydenburgse distrik geprotesteer, omdat hulle gemeen het, dat die belasting tog per slot van rekening op die baas rus. Hulle het gevra dat die Burgers weer toegelaat moes word om vyf huisgesinne vry⁴ van belasting aan te hou. Hierdie versoek is van die hand gewys. Die volksraad was van mening, dat die Inboorlinge net soos die Burgers voorregte geniet het, en daarom ook moes bydra

-----

1. R. 92/65 9 Memorie van 21 Januarie 1865.
2. St. Court. Z.A.R. No. 159, Julie 1866, K.G. No. 76.
3. V.R.N. September 1866, Art. 380 en 331.
4. E.V.R. 112 No. 162 - Memorie van 24 Desember 1866.

GRENS AFGESTAAN 1854...
" AFGEBAKEN 1864...
PROKLAMASIE 1875...
ULTIMATUM VAN KETSWAJO.

SN III
C2242 bls 74

tot die inkomste van die staat.

In 1867 is die belastinginkomste al geskat op Rds. £20,000, maar as gevolg van die opstandigheid van die Kaffers in die noordelike dele van die Republiek en 'n ondoelmatige amptenarekorps, het maar min Inboorlinge die belasting betaal, en was dit in baie gevalle onmoontlik om die belastings in te vorder. In sommige distrikte het die Kaffers by die Veldkornette kom kla, dat hulle nie geld kon verdien om die belastings te betaal nie; in ander distrikte het die verantwoordelike amptenare hulle plig versuim en nie probeer om die belastings in te samel nie. Die Landdros van M.W. Stroom, A.A. O'Reilly, het weer beweër, dat hy nog nie belastings ingevorder het nie omdat hy onder die indruk was, dat die Kommandant-Generaal en Veldkornette die werk sou waarneem. Die Naturelle Kommissaris A. Schiel, het weer verklaar, dat Magato nie gewillig sou betaal nie. Hy het voorgestel dat die invordering van die belastings uitgestel moes word, tot in die winter teen Magato uitgetrek kon word, omdat

nichts bestarkt den Kaffer mehr in Widerspenstigkeit als das Nichtausfuhren von Drohungen oder das Nichtdurchsetzen eines einmal gegebenen Befehls." 5.

Die Kommandant-Generaal het egter daarop aangedring, dat die belasting ingevorder moes word, maar voeg by sy instruksie sy algemeen bekende bevel. Geen botsing mag plaasvind nie. Toe Schiel die Kaptein beveel om sy Kapteins op te roep, het enkele 'n l/- of 6d gebring, en verklaar, dat hulle nie meer gehad het nie. Sy poging om self 'n sensus op te stel het misluk omdat die Kaffers geweier het om die nodige informasie te

-
1. V.R.N. 26 November 1867; St.Court. Z.A.R. No. 235, 22 Januarie 1868.
  2. R. 1220/67.
  3. R. 67/69- Brief van Landdros J. H. Mare.
  4. R. 1214/76.
  5. Adolf Schiel: 23 Jahre Strum und Sonnenschein in Südafrika. (1902), bls. 247, 248.

¹
verskaf.

In elke distrik was daar so een of ander moeilikheid wat dit byna onmoontlik gemaak het om die belastings in te vorder. Hierdie toestand van sake het natuurlik as gevolg gehad, dat Inboorlinge liever verder van die Blankes gaan woon het i.p.v. by hulle in diens te tree, omdat hulle in die nabyheid van die Blankes gedwing kon word om die belastings te betaal. Gevolglik het die belastingstelsel van die Suid-Afrikaanse Republiek in die sestiger jare die gebrek aan arbeiders eerder bergroot, as bygedra tot die oplossing daarvan.

Om 'n poging aan te wend om die Kapteins in die Soutpansbergdistrik op 'n vriendskaplike wyse te beweeg om hulle belastings te betaal, is 'n Kommissie in 1869 onder voorsitterskap van Kruger afgevaardig. Op die plaas Goedewensch het die Kommissie verteenwoordigers van die verskillende stamme ontmoet, wat belowe het om hulle belastings te betaal.² Die ergste moeilikhede met die Kaffers wat in die noordelike dele in opstand was, is in die begin van 1869 be-eindig, en daar was alle hoop, dat die Kaffers gewilliger belastings sou betaal.

Die Volksraad het met die nuwe belasting wet wat in Junie 1870 goedgekeur is, die belasting op Kaffers wat nie in diens by die Blankes was nie, verhoog.³ Met die wet het die Suid-Afrikaanse Republiek die beleid wat hulle in 1864 begin het verder voortgesit. Verskillende belastingskale is opgestel om die Inboorlinge aan te moedig om ny die Burgers in diens te tree. Die belasting is gehef op strooise; m.a.w. dit was nie 'n hoofbelasting nie. Die Republiek het in die tyd voorkeur gegee aan

-
1. Adolf Schiel: 23 Jahre Steuern und Sonnenschein in Südafrika (1902), bls. 249-251.
  2. S.N. 78 - Ooreenkoms met Kaptein van 20 November 1869. Sien ook R. 1322/69 - Brief van Kruger van 1 November 1869 en R. 1226/74.
  3. Vgl. Dr. E. Brooks: The History of Native Policy in S.A. (1927) bls. 121, 122.

voorekur gegee aan 'n hutbelasting, omdat dit makliker was om die hutte te kontroleer.

Volgens die nuwe wet sou Inboorlinge wat in diens by Blankes en op die plase van hulle dienshere gewoon het 2/6 betaal; die wat in diens was maar nie by hulle base gewoon het nie 5/-, en die wat nie in diens was nie 10/-¹. Daar is in die wet nie alleen onderskei tussen Inboorlinge wat in diens was en die ander nie, maar ook tussen die wat op grond van hulle dienshere gewoon het, en die wat in groepe saam gewoon het en by verskillende persone in diens was of wat in 'n soort van lokasie gewoon het en het vir 'n tyd in diens wan die Blankes was. Die Volksraad wou die Inboorlinge aanmoedig om hulle by die Burgers te gaan vestig en so meer gereelde arbeid verskaf.

Die Naturelle Sake Kommissie van 1871 het ook aanbeveel, dat die Inboorlingbelasting verhoog moes word. Inboorlinge op Goewernementsgrond moes 'n hutbelasting van £1.10. betaal terwyl die wat by Blankes gewoon het 15/- vir elke hut vir die eerste vyf huisgesinne en £1.10 vir die meer dan vyf moes betaal.² Die beginsel om deur belasting die arbeids probleem aan te pak is dus ook hier in aanmerking geneem.

Op hierdie aanbeveling het die Volksraad egter nie veranderinge in die belastingskale aangebring nie. Die belastings het tot so ver swak ingekom gevolglik sou 'n hoër belasting nog meer moeilikheid veroorsaak het. Eers in 1876 het die Volksraad besluit om die belastings te verhoog. Bewoners van "groot lokasies" moes nou betaal: vir elke bewoonde hut 10/- per jaar, en daarby vir elke manlike persoon van omtrent twintig jaar ook 10/- per jaar. Bewoners van "klein lokasies" van

-----
1. Locale Wetten Z.A.R. 1849-1885, bls. 381.
2. E.V.R. 114-Rapport van Nat. Kommissie 1871.

die meer as 30 huisgesinne, op privaat grond, moes betaal: vir elke bewoonde hut 5/- per jaar en vir elke manlike kaffer bo twintig jaar 10/-, behalwe in gevalle waar die Inboorlinge in diens van 'n Blanke was; dan sou hy vrygestel wees van persoonlike belasting.¹

Die beginsels waarop die belastings bereken was, was dieselfde as die van 1871. Die belangrikste onderskeid in die belastingskale is dat die van 1876 baie hoër was as van 1871.

'n Ander belasting wat in die sewentiger jare op die Inboorlinge gehef is, was die wegbelasting. Op 20 Mei 1875 het die Volksraad besluit, dat alle manlike persone bo ses-tien jaar "wit of swart jaarliks $\frac{2}{6}$ moes betaal vir die in-standhouding van die publieke wee.² In Junie 1876 is die besluit so gewysig dat alle manlike persone bo 21 jaar, "behalve diensboden"³ die belasting sou betaal.

Shepstone het na die anneksasie verklaar dat die verskillende belastingskale moeilikhede veroorsaak het, en die invordering van die belastings belemmer het. En tot seker mate was hy reg.⁴ Maar aan die ander kant was die argument van die Boere vir die verskillende belastingskale nie vir hom van besonder groot belang nie, omdat hy nie veel belang gestel het in die arbeidsprobleem van die Republiek nie, Vir hom was die insameling van die belastings die belangrikste saak en nie die uitwerking daarvan op die arbeidskwessie nie.

Die moeilikhede waarmee die amptenare van die Suid-Afrikaanse Republiek in die sestiger jare te kampe gehad het, toe

-
1. Locale Wetten Z.A.R. 1849-1885, bls. 663.
  2. V.R.N. 20 Mei 1875, Art. 96.
  3. V.R. N. Junie 1876, Art. 102.
  4. Sien Volkstem 29 Januarie 1876.

hulle probeer het om die belastings in te samel, het ons reeds op ge wys. Met die invordering van die belastings soos dit deur Wet No. 3 van 1876 bepaal was, het dit in die begin nie veel beter gegaan nie. Een saak wat die uitvoering van die wette nou baie makliker gemaak het, was die feit dat die burgergeskille nou nie meer sulke ernstige wendings aangeneem het nie. Daar was egter weer ander faktore wat die uitvoering van die wet in die weg gestaan het. Die belangrikste daarvan was die ontwikkeling van sterk kafferstamme, en die gebrek aan 'n doeltreffende amptenare-korps.

Die Inboorlingstamme het as gevolg van die beskerming wat hulle geniet het teen aanvalle van buite deur die teenwoordigheid van Blanke bure, so vinnig in getalsterkte toegeneem, dat hulle hulle in die sewentiger jare hulle sterk genoeg gevoel het om hulle kragte met die Blankes te meet. Soos ons gesien het is die opstandige gees veral versterk deur die verspreiding van vuurwapens. Die invloed hiervan is ook by die invordering van belastings gevoel. Op 27 Maart 1871 berig die Landdros van Lydenburg, A.F. Jansen, dat hy maar £28 ontvang het. Om belastings by Mapog, Sekoekoenie en ander van die groot stamme in te vorder sou dit nodig wees om 'n kormando op te roep.¹ Die Sekoekoenie moeilikhede het nie alleen die invordering van die belastings in die noordelike dele van die Republiek feitlik onmoontlik gemaak nie, maar die hele administrasie in die opsig verslap. Die belastingbepalings van 1876 is in die praktyk nie eers toegepas nie. Belasting is feitlik net van die gewilliges ingesamel. 'n Groot deel van die belastings is in die Rustenburgsedistriek ingesamel.

-----

1. R. 404/71.

Pasfooie het die eerste drie jaar voor die anneksasie meer in-gebring as direkte belastings.

Die drie jaar voor die anneksasie is die volgende belastings ingevorder:¹

	1874	1875	1876
Hutbe-			
lastig	£ 592	£ 263	£1,427
Pasfooie	£2,438	£3,249	£3,337
	<u> </u>	<u> </u>	<u> </u>
	£3,030	£3,512	£4,764

Na die anneksasie van die Suid-Afrikaanse Republiek in 1877 het Shepstone bereken dat die inkomste uit Inboorlinge belasting 250,000 sou wees.² Op 28 Oktober 1878 skryf die Britse Hoë Kommissaris aan die Britse Regering, dat die Inboorlingbelasting in die toekoms een van die belangrikste bronne van inkomste sou wees. Hy het egter besef, dat die grensgeskille en die moeilikhede met die Kaffers in noordelike dele van die Transvaal die invordering van die belastings sou strem.³

Shepstone het gemeen, dat die hutbelastings gewillig betaal sou word deur die Inboorlinge.⁴ Die Britse Administrasie moes egter ondervind dat dit nie die geval was nie. Baie van die Inboorlinge her verklaar dat hulle te arm was om belastings te betaal,⁵ terwyl sommige van die amptenare vir polisie gevra het om hulle te ondersteun. So het Albasini uitwerking sou he, en klein stammetjies sou beweeg om hulle belastings te betaal, who would otherwise perhaps indefinitely postpone the payment of their taxes, by that method of passive resistance in which all Kaffirs are such adepts.⁶

-
- 1.3 Blue Book for the Transvaal Province, bls. 100; R. 652/73 en R. 990/73.
  2. C. 2144, bls. 280
  3. C. 2220, bls. 346; C. 2482, bls. 73
  4. C. 2367, bls. 151 en 152.
  5. S.N. II, No. 46, 28 Januarie 1880.
  6. S.N. III, 19/80, brief van Albasini, 24 Februarie 1880

Shepstone het ook voordie Transvaal aan die Boere terug gegee is, tot die besluit gekom, dat 'n sterk mag tot die beskikking van die Administrasie gestel moes word, om 'n gereelde betaling van die belastings te verseker.¹

Na die Pretoria Konvensie van 1881, het die Boere Administrasie ook gevind, dat daar groot hoeveelhede Inboorlinge was wat nooit volgens die belastingwet van 1880 iets betaal het nie. Die ou beswaar, dat hulle nie geld gehad het nie² is in die tagtiger jare nog deur die Inboorlinge voorgehou as verskoning om nie hulle belastings te betaal nie. Waar hulle om die rede vrystelling van belasting gevra het, het die Superintendent van Naturelle geantwoord, dat hulle maklik geld kon kry, as hulle in diens van die Blankes wou gaan.³ Streng maatreëls wat tot botsings kon lei het die Superintendent gewoonlik afgekeur,⁴ maar hy wou in geen geval vrystelling van belastings verleen nie. Wanneer die Kapteins nie die belastings gereed gehad het nie, het hulle tyd gekry om dit in te samel. Alleen waar die Inboorlinge direk 'n vyandige houding aangeneem het en geweier het om die belastings te betaal, is hulle met geweld daartoe verplig.⁵ Sommige van die kleiner stammetjies was ontevrede, omdat nie eers by die groter stamme⁶ begin is nie, ander het weer beswaar gemaak, dat hulle lokasies

-
1. C. 2581, bls. 101.
  2. R. 609/71; S.N. II, No. 46, Brief van 28 Januarie 1880.
  3. S.N. IX, 346/83, Brief van Superintendent van Naturelle, 12 November 1883.
  4. U.R.B. 21 Maart 1885, Art. 80.
  5. In 1882 weier Ikalavyn om sy belastings te betaal. (R.1181/82) Toe hy nie op vreedsame wyse beweeg kon word om te betaal nie (S.N. 106- Brief van Supt. van Naturelle, 19 Maart 1882) is 'n kommando teen hom uitgestuur en hy moes vir sy opstandigheid boet (K.G.202-C.R. 103/82; K.G. 202, C.R. 104/82, R. 1147/82;)
In 1885 weier die Koranner Kaptein David Massou om sy belastings te betaal en sy lokasie te laat meet. (S.N.107/85 bls. 58. 'n Kommando is opgeroep en die opstandige Kapteingestraf. (S.N.107 bls. 118,120). St. Court. Z.A.R. No. 259, Desember 1885.) Malabog het ook geweier om sy sensus te laat neem en sy belastings te betaal (Joubert Versameling No. 68 - 6 Februarie 1892; U.R.VII., U.R.B. 30 Desember 1892, Art. 975; R. 4823/94.)
  6. Volkstem, 20 September 1882.

nog nie afgebaken was nie, terwyl ander verklaar het, dat hulle sou betaal sodra hulle bure betaal het.¹ Sodra die Suid-Afrikaanse Republiek die stamme onder direkte kontrole gehad het, sou 'n gereelde insameling van die belastings verwag kon word.

Nieteenstaande die Superintendent verskeie kere daarop aangedring het, dat al die Kapteins besoek moes word,² was daar in die begin van 1884 in die ongesonde noord-oostelike dele op die Portugese grens verskillende Kapteins wat in Mei 1884 vir die eerste keer deur 'n amptenaar vir die doel besoek is.

Eers na die Malabog moeilikhede in 1894³ be-eindig is, kon 'n min of meer volledige sensus in die noordelike dele gemaak word en belastings gereeld ingevorder word.⁴

Die vraag is egter: Het die Inboorlinge op 'n ander manier bygedra voordat hulle direkte belastings betaal het? Sekere skrywers beweer, dat daar 'n seker stelsel, die sg. arbeid-belasting⁵ ontwikkel het.

In Januarie 1840 het die Natalse Volksraad besluit om die Landdros van Congella op te dra

zo veele der vrijzwarten als de Haven meester tot dienst nodig hebben mag te commandeeren en onder gesag van gemelde Haaven meester te stellen. 6.

Verder besonderhede in verband met die diensvoorwaardes is nie gevind nie. Die besluit is so gestel, dat dit lyk, of die Kaffers nie 'n keuse gehad het nie. 'n Soortgelyke besluit is geneem op 29 Januarie 1842. Volgens die besluit is dit aan

1. Volkstem, 20 September 1882.
2. S.N. 134, No. 27, Sirkulêre van 7 Julie 1884.
4. R. 4823/94 - Verslag van Comdt.-Generaal.
S.N. 109, bls. 188. Suvt. van Nat. aan U.R. 4 April 1892;
S.N. XIV, 195/89, Verslag van Kommissaris van Klipdam, 11 April 1889.
3. S.N. 10-22/84, Brief van Albasini, 9 April 1884.
5. G.M. Theal: Hist. of S.A., 1795-1872, Vol. III, bls. 405
Prof. Walker: Hist of the Great Trek, bls. 239.
Agar-Hamilton beskryf hierdie stelsel as volg: The first was a sort of corvee copied from a similar institution in the Cape Colony, the second is what might be called a "Labour Rent" levied by individuals upon families, or by the state upon tribes, that settled upon their land, and the third was a tribute that took the form of labour exacted by the state from subjected natives Tribes.
6. N.I. V.R.N. 1840, Art. 14.

aan die Landdros van Weenen toegestaan om al die Kaffers wat op die dorpsgronde of in die nabyheid daarvan gewoon het, en wat nie in diens van die burgers was nie "tot publieke eiendom te kuneene gebruik¹en." Van lone wat die arbeiders moes ontvang word nie melding gemaak nie. Die Kaffers het nie 'n algemene belasting betaal nie, en dit kan wees, dat die Volksraad gemeen het, dat hulle in die vorm van arbeid kon bydra. Dit kan ook wees dat hulle loon vir hulle arbeid ontvang het.

Noord van die Vaalrivier vind ons dat aan die Veldkornette opgedra is om arbeiders te voorsien waar b.v. 'n pad van die Drakensberg af gemaak² moes word, waar 'n kommissie benoem is om plase af te meet³, waar watervore vir Lydenburg gegrawe moes word⁴, en vir ander sake van publieke belang. Ook in hierdie gevalle is die Kapteins blykbaar eenvoudig aangesê om die nodige arbeiders te verskaf. Of die Inboorlinge altyd beloning ontvang het, is moeilik om te bepaal. Nêrens word bepaal dat hulle die arbeid gratis moes verrig nie, terwyl in enkele gevalle vermeld is, dat hulle betaal sou word⁵. In een geval is die loon definitief bepaal⁶. (Rds. 1.5.2. per maand) Met sekerheid kan aangeneem word, dat die Boere noord van die Vaal nie gemeen het dat die Inboorlinge arbeid verrig het in plaas van belasting betaal nie.⁷ Nieteenstaande die Volksraad op 19 September 1853 besluit het om die Kommandant-Generaal op te dra om 'n "jaarlijksche belasting" van die klein stammetjies

-
1. N. II., V.R.N. 29 April 1842, Art. 1.
  2. V.R.N. 8 Maart 1848, Art. 4.
  3. V.R.N. 20 April 1848, Art. 5.
  4. L.I., V.R.N. 21 Julie 1857, Art. 14.
  5. S.N. 109, bls. 341 - Supt. van Nat. aan Sjanbok.
  6. L. 1. 3, U.R.B. 17 Desember 1859, Art. 30.
  7. Agar-Hamilton en Theal het blykbaar tot die besluit gekom Sien Agar-Hamilton: Native Policy, bls. 199.

in te vorder is nog voort gaan met die gebruik om die Inboorlinge vir publieke diens te gebruik. Selfs in die negentiger jare is Kafferkap-teins aangesê om arbeiders vir die doel te verskaf.¹

Die feit dat die Veldkornette opgedra is om die arbeiders te verskaf, is nog geen bewys, dat die arbeid sonder loon moes verrig word nie. Ons vind nêrens dat aan 'n Kaptein meegedeel is, dat hy vrystelling sou kry van so iets soos 'n arbeid-belasting, as hy sy belasting betaal nie.² Geld was wel skaars, maar die Inboorlinge het vee gehad, wat vir die doel geneem kon word. Verder moet nog in aanmerking geneem word, dat die gebruik om Inboorlinge vir publieke doeleindes op te roep, maar as uitsondering voorkom, en daar nie sistematies van gebruik gemaak is nie.

In 1850 besluit die Volksraad:

dat de Veldcornets verplicht zal zijn de menschen in zijn wijk zal hulpzaam zijn in het verkrijgen van Kaffers tot Arbeid indien de Arbeid niet voor Een jaar vereischt word, zal het niet langer-zonder betaling mogetoelaten als Veertien dagen en in de tijd de kaffers met goed voedsel voorzien. Ook zal de Veldcornet verplicht en gehouden zijn stiptelijk na te zien dat deselfde perzoon niet Kaffers op die manier van huur zal voort gaan. Een ieder Kaffer die zich verhuurd voor Een jaar zal met een vers beloond worden en wanneer die tijd verlopen is van de Kaffer zal de dienstheer van wien de Kaffer verplicht wezen de Kaffer een pas te geven, en de kleur van zodanig vers daarin te melden. 3.

Hierdie besluit is duidelik genoeg. Hier was die sprake van verpligte arbeid nie.⁴ Die feit dat die Volksraad bepaal het, dat dieselfde persoon van nie langer dan 14 dae onbetaalde diens gebruik kon maak nie, toon duidelik aan, dat die Volksraad onbeloonde arbeid wou teegaan. Dat hulle 14 dae toegelaat het, was nie 'n fout nie. Gedurende die eerste veertien dae

-
1. S.N.109, bls. 488 - Supt. van Nat. aan Sjambok, 14 Feb. 1893-Sien ook Wet No.3, 1876 (Locale Wetten Z.A.R. 1849-1885 bls. 667):Kleurlingen niet werkelijk in dienst bij een dienstheer sullen ten allen tijde door de Regeering tot algemeene lands- of Krijgtsdienst kunnen opgeroepen.
  2. Agar-Hamilton beweert (Nat.Pol.bl. 199) Money was scarce, It seems quite reasonable, therefore, that tribute should be paid in labour instead of money.
  3. V.R.N. 23 Januarie 1850, Art. 34.
  4. Agar-Hamilton: Nat.Pol., Bls. 198: "In January 1850 the United Volksraad made certain regulations with regard to compulsory labour but the institution itself was presupposed and no attempt was made to explain it."

sou die Kaffers wat met die Kafferlewe gewoon was, skaars hulle kos verdien. Om arbeiders te trek is definitief bepaal dat hy 'n vers vir die jaar se arbeid moes ontvang.¹

Dat die Veldkornette of die Kommandant-Generaals ook in hierdie geval belas was met die plig om die Burgers van arbeiders te voorsien, is nie die minste bewys van 'n "arbeid-belasting"² nie. Hulle was die amptenare wat verantwoordelik was vir die Inboorling-Administrasie, en dit is heeltemal natuurlik dat hulle opdrag sou ontvang om die Burgers van die nodige arbeiders te voorsien. Die taak is aan hulle opgedra om inmenging van privaat persone in Naturelle-Sake te voorkom. Tot die einde van die 19e eeu was amptenare die enigste persone wat wettig met Inboorlingstamme in verband met arbeiders kon onderhandel.

Toe die Kerkraad aansoek doen vir Kaffers om te help om die Kerk te Lydenburg te bou,³ het die Volksraad besluit hulle te verwys na den Landdrost, en word die Landdrost gelast om hierin te handelen volgens besluit der W.Ed. Volksraad van Januariej 1850. 4.

Ook in hierdie geval was daar nie sprake van onbeloonde of gedwonge arbeid nie.⁵

-
1. Agar-Hamilton slaan dus die bal mis waar hy verklaar (Nat. Pol. bls. 198-199): "The Raad also announced its intention of discouraging the existing custom of engaging labourers for a whole year, intending apparently to make the use of forced labour more general." Daar is niks in die besluit waaruit afgelei kan word: (Agar-Hamilton, bls. 199): "Natives already employed upon contract were to be given a calf in payment and discharged." Die doel van die bepaling is, dat die Kaffer nie langer as die dienstyd gehou kon word en dan sy VERS as beloning moes ontvang. Die maatreël was 'n gewone bepaling vir die diensneming van arbeiders. Hier is geen sprake van "labour tax" nie. Agar-Hamilton is gevolglik verkeerd waar hy verklaar: (Nat. Pol. bls. 199): "The legislation of 1850 simply prescribed the incidence of the labour tax as it affected the farmer who made use of the labour."
  2. Agar-Hamilton: Nat. Pol., bls. 201: "Hé (Maleeu) had now become a subject of the state, and it was the field cornet's duty to see that the labour tax was duly paid."
  3. V.R.N. 15 Februariej 1851, Art. 7.
  4. Dieselfde.
  5. Op 5 Juniej 1853 berig Kruger aan Pretorius, "dat de werk van de kerk aan mij overgegeven is, om de voor bokant de dorp te verleg en ook de gras te snij, waarvoor dat Magata gehuurt is" Dr. S. B. Engelbrecht: Paul Kruger's Amptelike Briewe, 1851-1877 (1925), bls. 17.

1

Die Uitvoerende Raad van Lydenburg het in hulle besluit van Januarie 1860 hierdie saak verder verklaar:

Zoo word beslooten, dat omrede het Gouvernement zich niet geregtigd acht om Kaffers te dwingen om te moeten werken, de Gouvernements Secretaris een verzoek aan den Kommandant P.W. Nel moet zenden dat W.Ed. toch Werkzaam gelieve te zijn om overeenkomstig der landswetten (2) zoo zulks het mogelijk is, allen Ingezetenen in zijn wijk of kommandnatschap te helpen en hun zoo mogelijk zonder onderscheid van werkvolk te voorzien.

Die wette waarna hier verwys word, is die besluit van Januarie 1850. Onbeloonde arbeid was nie toegelaat nie. Ons sien dat die Landdros van Lydenburg klagtes van Inboorlinge opneem waar die dienshere probeer het om hulle loon terug te hou. Die persone wat die wet oortree het, is gedagvaar en moes aan die eise van die wet voldoen.

3

Daar word beweer, dat Inboorlinge hulle binne die grense van die Boere gaan vestig het en vir die reg om daar te woon, die "Arbeidsbelasting" moes betaal. Voorbeelde sal die beste illustreer wat in dergelike gevalle plaasgevind het. Soul en Klein Makapaan het hulle onder die beskerming van die Boere geplaas. Verskillende Boere het saam gemaak en 'n stuk grond vir die Kaffers aan die Pienaarsrivier gekoop. Die persone wat bygedra het, kon aanspraak maak op een of twee arbeiders wat loon moes ontvang, en na 'n paar maande deur ander afgelos sou word.

5

'n Ander voorbeeld is die volgende: Die volgelinge van 'n seker Kaptein Mahep, het op grond van 'n seker Erasmus gewoon. Toe die eienaar hierteen beswaar gemaak het, het die Kommandant-Generaal die Veldkornet gelas om die Kaffers van die grond van Erasmus te verwyder. 'n Poging is aangewend om die Kaffers te probeer beweeg om hulle by die mense, by wie hulle in diens

-
1. L. I. 3, U.R.B. 13 Januarie 1860, Art. 12
  2. Besluite van die Verenigde Volksraad voor die totstandkoming van die Republiek Lydenburg, 1856, is ook erken.
  3. L.IV. Dagboek van die Landdros van Lydenburg, 30 Januarie 1860 en 20 Februarie 1860.
  4. Agar-Hamilton: Native Policy, bls. 200
  5. Correspondence relating to the alleged kidnapping and enslaving of young Afrikans by the People of the Transvaal Republic (1869), bls. 54.

- 196 -

in diens was, te gaan vestig, maar die Kaffers wou nie verdeel
nie. Daarop is die Kaptein voorgestel, dat 'n plaas vir hom
gkoop¹ sou word. Sy antwoord op die voorstel was:

Jaa als ons een plaats krijg waarop ons kan stil woon en voor
ons vee en dat ons kan stil woon altijd zal ons aan ons basen
gehoorsaamhijt betoon en ook dienen.

Hierop is aan die Veldkornet opgedra om twee plase te koop wat
die Kaptein op die volgende voorwaardes kon bewoon: Alles wat
die Kaffer hierop wen, bly hulle eiendom. Hulle sou hulle on-
derwerp aan die wette van die land, en geen vuurwapens aanhou
nie, behalwe as dit deur die Veldkornet aan hulle gegee is. En

naadat de heer meester overtuigd zal worden van gehoorsaamhijt
en diensbaarhijt van een van zijn huurling zal de heer meester
verplig wees zijn huurling te voldoen .. wanneer een huurling
vijftig rijksdaalders op een dag inbragt aan zijn heer meester
(as wamaker, messelaar, houtsaer, hooedemaker, ens.) ken de
heer hem toe rijks 5 naadat de verdiesnt bij de heer meester
bij de maant is, sal de heer meester hem voldaan, gelt of waar-
de volgens inkomste wanneer huurling gemeene dienst doet eh
een jaar naa gemoederen van zijn heer meester hem te voldoen
volgens ouwe instelling. 2.

Verder is bepaal, dat elke Boer ses, of as dit wenslik was,
vyf arbeiders sou kry. Die diensheer was ook verplig om sy
diensbode goed kos te gee, en elke kaffer kon klagtes by die
Veldkornet indien,

en de Veldkornet zal verpligt wees het naa regt uit te wijs.
En als eijmant zijn volk verlies door mishandeling die krijg
geen kaffers meer uit dit kraal. 3.

Volgens die ooreenkoms met Maleeu wat op 27 Desember 1859
gesluit was, is weer bepaal:⁴

-
1. TI/1200 (1929) - Ooreenkoms met Mahep, 13 Junie 1856.
  2. Dieselfde.
  3. TI/1200 (1929) - Ooreenkoms met Mahep, 13 Junie 1856.
  4. R. 339/59.

En de menschen zullen geen regt hebben om de Kaffers te dwingen om voor niet te werken maar zullen verplicht zijn om de kaffers te betalen volgens wetten daarop bepaald is voor de kaffers diensbodens.

Dieselfde bepaling is opgeneem met die ooreenkoms wat met Mapog op 3 April 1860 gesluit is.¹

Ons sien dus dat die Boere in ooreenkomste met die Kapteins nie die minste neiging openbaar nie om arbeid verpligtend te maak nie. Gevolglik het daar in hierdie verband nie 'n gebruik bestaan nie wat die vorm van 'n arbeidbelasting vertoon nie.²

In die dele van die land waar daar baie Blankes en min Inboorlinge gewoon het, soos b.v. die Potchefstroom distrik en dele van Rustenburg, is die Inboorlinge min of meer onder Veldkornette verdeel. Die Veldkornette moes dan vir die Burgers wat onder hulle sorteer het, van die Kaffers wat aan hom toevertrou was, arbeiders verkry.³ Dit is gedoen om 'n meer eweredige verdeling van arbeiders te verkry. Maar aan die ander kant wou die Volksraad nie die Inboorlinge verplig om by een of ander in diens te tree nie.

Dit kan wees dat Livingstone en die ander wat verklaar het dat die Boere van gedwonge arbeid gebruik gemaak het, 'n ander gebruik wat noord van die Vaalrivier gaandeweg ontwikkel het, waargeneem het en dit nie reg verstaan het, of wou verstaan nie. Hierdie gebruik het berus op privaat ooreenkomste tussen Blankes en Inboorlinge. Dit het soms gebeur, dat Kaffers ooreenkomste met privaat persone aangaan, waardeur hulle toegelaat is om die grond van die Blankes te woon, op voorwaarde

-
1. S.N. 78 - Ooreenkoms met Mapog, 3 April 1860.
  2. Vgl. Macmillan: Bantu, Boer and Briton, bls. 309: "The great majority paid the 'labour tax', which, like that of the villain of old, was variable and indefinite in amount." C.W. de Kiewiet is verkeerd waar hy verklaar (British Col. Policy, bls. 250) "The nearest approach to such an institution (slavery) was the system of compulsory labour in certain parts of the Republic." In Januarie 1860 is definitief bepaal: "omrede het Gouvernement zich niet geregtigd acht om Kaffers te dwingen om te werken (Ll.U.R.B. Jan. 1860).
  3. E.V.R. IV, Krygsraad besluit 20 Nov. 1852, Arts. 11, 16, 17.
  4. Livingstone: Missionary Travels, bls. 25.

dat hulle 'n seker aantal arbeiders tot die beskikking van die Blankes stel waarvoor hulle nie loon ontvang het nie.¹ Dit is vandag nog bekend as 'n plakkers-ooreenkoms. Dit is in elk geval 'n vrywillige ooreenkoms, en kan nie beskou word as gedwonge arbeid nie. As die Inboorlinge nie tevrede is nie met die ooreenkoms staan dit hom vry om die plaas te verlaat.

---

1. R. 1682/57 - Verslag van die Regering, 20 Augustus 1857.

die meer as 30 huisgesinne, op privaat grond, moes betaal: vir elke bewoonde hut 5/- per jaar en vir elke manlike kaffer bo twintig jaar 10/-, behalwe in gevalle waar die Inboorlinge in diens van 'n Blanke was; dan sou hy vrygestel wees van persoonlike belasting.¹

Die beginsels waarop die belastings bereken was, was dieselfde as die van 1871. Die belangrikste onderskeid in die belastingskale is dat die van 1876 baie hoër was as van 1871.

'n Ander belasting wat in die sewentiger jare op die Inboorlinge gehef is, was die wegbelasting. Op 20 Mei 1875 het die Volksraad besluit, dat alle manlike persone bo ses-tien jaar "wit of swart jaarliks $\frac{2}{6}$ moes betaal vir die in-standhouding van die publieke wee.² In Junie 1876 is die besluit so gewysig dat alle manlike persone bo 21 jaar, "behalve diensboden"³ die belasting sou betaal.

Shepstone het na die anneksasie verklaar dat die verskillende belastingskale moeilikhede veroorsaak het, en die invordering van die belastings belemmer het. En tot seker mate was hy reg.⁴ Maar aan die ander kant was die argument van die Boere vir die verskillende belastingskale nie vir hom van besonder groot belang nie, omdat hy nie veel belang gestel het in die arbeidsprobleem van die Republiek nie, Vir hom was die insameling van die belastings die belangrikste saak en nie die uitwerking daarvan op die arbeidskwessie nie.

Die moeilikhede waarmee die amptenare van die Suid-Afrikaanse Republiek in die sestiger jare te kampe gehad het, toe

-
1. Locale Wetten Z.A.R. 1849-1885, bls. 663.
  2. V.R.N. 20 Mei 1875, Art. 96.
  3. V.R. N. Junie 1876, Art. 102.
  4. Sien Volkstem 29 Januarie 1876.

hulle probeer het om die belastings in te samel, het ons reeds op ge wys. Met die invordering van die belastings soos dit deur Wet No. 3 van 1876 bepaal was, het dit in die begin nie veel beter gegaan nie. Een saak wat die uitvoering van die wette nou baie makliker gemaak het, was die feit dat die burgergeskille nou nie meer sulke ernstige wendings aangeneem het nie. Daar was egter weer ander faktore wat die uitvoering van die wet in die weg gestaan het. Die belangrikste daarvan was die ontwikkeling van sterk kafferstamme, en die gebrek aan 'n doeltreffende amptenare-korps.

Die Inboorlingstamme het as gevolg van die beskerming wat hulle geniet het teen aanvalle van buite deur die teenwoordigheid van Blanke bure, so vinnig in getalsterkte toegeneem, dat hulle hulle in die sewentiger jare hulle sterk genoeg gevoel het om hulle kragte met die Blankes te meet. Soos ons gesien het is die opstandige gees veral versterk deur die verspreiding van vuurwapens. Die invloed hiervan is ook by die invordering van belastings gevoel. Op 27 Maart 1871 berig die Landdros van Lydenburg, A.F. Jansen, dat hy maar £28 ontvang het. Om belastings by Mapog, Sekoekoenie en ander van die groot stamme in te vorder sou dit nodig wees om 'n kormando op te roep.¹ Die Sekoekoenie moeilikhede het nie alleen die invordering van die belastings in die noordelike dele van die Republiek feitlik onmoontlik gemaak nie, maar die hele administrasie in die opsig verslap. Die belastingbepalings van 1876 is in die praktyk nie eers toegepas nie. Belasting is feitlik net van die gewilliges ingesamel. 'n Groot deel van die belastings is in die Rustenburgsedistriek ingesamel.

-----
1. R. 404/71.

Pasfooie het die eerste drie jaar voor die anneksasie meer in-gebring as direkte belastings.

Die drie jaar voor die anneksasie is die volgende belastings ingevorder:¹

	1874	1875	1876
Hutbe-			
lastig	£ 592	£ 263	£1,427
Pasfooie	£2,438	£3,249	£3,337
	<hr/>	<hr/>	<hr/>
	£3,030	£3,512	£4,764

Na die anneksasie van die Suid-Afrikaanse Republiek in 1877 het Shepstone bereken dat die inkomste uit Inboorlinge belasting 250,000 sou wees.² Op 28 Oktober 1878 skryf die Britse Hoë Kommissaris aan die Britse Regering, dat die Inboorlingbelasting in die toekoms een van die belangrikste bronne van inkomste sou wees. Hy het egter besef, dat die grensgeskille en die moeilikhede met die Kaffers in noordelike dele van die Transvaal die invordering van die belastings sou strem.³

Shepstone het gemeen, dat die hutbelastings gewillig betaal sou word deur die Inboorlinge.⁴ Die Britse Administrasie moes egter ondervind dat dit nie die geval was nie. Baie van die Inboorlinge her verklaar dat hulle te arm was om belastings te betaal,⁵ terwyl sommige van die amptenare vir polisie gevra het om hulle te ondersteun. So het Albasini uitwerking sou he, en klein stammetjies sou beweeg om hulle belastings te betaal, who would otherwise perhaps indefinitely postpone the payment of their taxes, by that method of passive resistance in which all Kaffirs are such adepts.⁶

-
- 1.3 Blue Book for the Transvaal Province, bls. 100; R. 652/73 en R. 990/73.
  2. C. 2144, bls. 280
  3. C. 2220, bls. 346; C. 2482, bls. 73
  4. C. 2367, bls. 151 en 152.
  5. S.N. II, No. 46, 28 Januarie 1880.
  6. S.N. III, 19/80, brief van Albasini, 24 Februarie 1880

Shepstone het ook voordie Transvaal aan die Boere terug gegee is, tot die besluit gekom, dat 'n sterk mag tot die beskikking van die Administrasie gestel moes word, om 'n gereelde betaling van die belastings te verseker.¹

Na die Pretoria Konvensie van 1881, het die Boere Administrasie ook gevind, dat daar groot hoeveelhede Inboorlinge was wat nooit volgens die belastingwet van 1880 iets betaal het nie. Die ou beswaar, dat hulle nie geld gehad het nie² is in die tagtiger jare nog deur die Inboorlinge voorgehou as verskoning om nie hulle belastings te betaal nie. Waar hulle om die rede vrystelling van belasting gevra het, het die Superintendent van Naturelle geantwoord, dat hulle maklik geld kon kry, as hulle in diens van die Blankes wou gaan.³ Streng maatreëls wat tot botsings kon lei het die Superintendent gewoonlik afgekeur,⁴ maar hy wou in geen geval vrystelling van belastings verleen nie. Wanneer die Kapteins nie die belastings gereed gehad het nie, het hulle tyd gekry om dit in te samel. Alleen waar die Inboorlinge direk 'n vyandige houding aangeneem het en geweier het om die belastings te betaal, is hulle met geweld daartoe verplig.⁵ Sommige van die kleiner stammetjies was ontevrede, omdat nie eers by die groter stamme⁶ begin is nie, ander het weer beswaar gemaak, dat hulle lokasies

-
1. C. 2581, bls. 101.
  2. R. 609/71; S.N. II, No. 46, Brief van 28 Januarie 1880.
  3. S.N. IX, 346/83, Brief van Superintendent van Naturelle, 12 November 1883.
  4. U.R.B. 21 Maart 1885, Art. 80.
  5. In 1882 weier Ikalavyn om sy belastings te betaal. (R.1181/82) Toe hy nie op vreedsame wyse beweeg kon word om te betaal nie (S.N. 106- Brief van Supt. van Naturelle, 19 Maart 1882) is 'n kommando teen hom uitgestuur en hy moes vir sy opstandigheid boet (K.G.202-C.R. 103/82; K.G. 202, C.R. 104/82, R. 1147/82;)
In 1885 weier die Koranner Kaptein David Massou om sy belastings te betaal en sy lokasie te laat meet. (S.N.107/85 bls. 58. 'n Kommando is opgeroep en die opstandige Kapteingestraf. (S.N.107 bls. 118,120). St. Court. Z.A.R. No. 259, Desember 1885.) Malabog het ook geweier om sy sensus te laat neem en sy belastings te betaal (Joubert Versameling No. 68 - 6 Februarie 1892; U.R.VII., U.R.B. 30 Desember 1892, Art. 975; R. 4823/94.)
  6. Volkstem, 20 September 1882.

nog nie afgebaken was nie, terwyl ander verklaar het, dat hulle sou betaal sodra hulle bure betaal het.¹ Sodra die Suid-Afrikaanse Republiek die stamme onder direkte kontrole gehad het, sou 'n gereelde insameling van die belastings verwag kon word.

Nieteenstaande die Superintendent verskeie kere daarop aangedring het, dat al die Kapteins besoek moes word,² was daar in die begin van 1884 in die ongesonde noord-oostelike dele op die Portugese grens verskillende Kapteins wat in Mei 1884 vir die eerste keer deur 'n amptenaar vir die doel besoek is.

Eers na die Malabog moeilikhede in 1894³ be-eindig is, kon 'n min of meer volledige sensus in die noordelike dele gemaak word en belastings gereeld ingevorder word.⁴

Die vraag is egter: Het die Inboorlinge op 'n ander manier bygedra voordat hulle direkte belastings betaal het? Sekere skrywers beweer, dat daar 'n seker stelsel, die sg. arbeid-belasting⁵ ontwikkel het.

In Januarie 1840 het die Natalse Volksraad besluit om die Landdros van Congella op te dra

zo veele der vrijzwarten als de Haven meester tot dienst nodig hebben mag te commandeeren en onder gesag van gemelde Haaven meester te stellen. 6.

Verder besonderhede in verband met die diensvoorwaardes is nie gevind nie. Die besluit is so gestel, dat dit lyk, of die Kaffers nie 'n keuse gehad het nie. 'n Soortgelyke besluit is geneem op 29 Januarie 1842. Volgens die besluit is dit aan

1. Volkstem, 20 September 1882.
2. S.N. 134, No. 27, Sirkulêre van 7 Julie 1884.
4. R. 4823/94 - Verslag van Comdt.-Generaal.
S.N. 109, bls. 188. Suvt. van Nat. aan U.R. 4 April 1892;
S.N. XIV, 195/89, Verslag van Kommissaris van Klipdam, 11 April 1889.
3. S.N. 10-22/84, Brief van Albasini, 9 April 1884.
5. G.M. Theal: Hist. of S.A., 1795-1872, Vol. III, bls. 405
Prof. Walker: Hist. of the Great Trek, bls. 239.
Agar-Hamilton beskryf hierdie stelsel as volg: The first was a sort of corvee copied from a similar institution in the Cape Colony, the second is what might be called a "Labour Rent" levied by individuals upon families, or by the state upon tribes, that settled upon their land, and the third was a tribute that took the form of labour exacted by the state from subjected natives Tribes.
6. N.I. V.R.N. 1840, Art. 14.

aan die Landdros van Weenen toegestaan om al die Kaffers wat op die dorpsgronde of in die nabyheid daarvan gewoon het, en wat nie in diens van die burgers was nie "tot publieke eiendom te kuneene gebruik¹en." Van lone wat die arbeiders moes ontvang word nie melding gemaak nie. Die Kaffers het nie 'n algemene belasting betaal nie, en dit kan wees, dat die Volksraad gemeen het, dat hulle in die vorm van arbeid kon bydra. Dit kan ook wees dat hulle loon vir hulle arbeid ontvang het.

Noord van die Vaalrivier vind ons dat aan die Veldkornette opgedra is om arbeiders te voorsien waar b.v. 'n pad van die Drakensberg af gemaak² moes word, waar 'n kommissie benoem is om plase af te meet³, waar watervore vir Lydenburg gegrawe moes word⁴, en vir ander sake van publieke belang. Ook in hierdie gevalle is die Kapteins blykbaar eenvoudig aangesê om die nodige arbeiders te verskaf. Of die Inboorlinge altyd beloning ontvang het, is moeilik om te bepaal. Nêrens word bepaal dat hulle die arbeid gratis moes verrig nie, terwyl in enkele gevalle vermeld is, dat hulle betaal sou word⁵. In een geval is die loon definitief bepaal⁶. (Rds. 1.5.2. per maand) Met sekerheid kan aangeneem word, dat die Boere noord van die Vaal nie gemeen het dat die Inboorlinge arbeid verrig het in plaas van belasting betaal nie.⁷ Nieteenstaande die Volksraad op 19 September 1853 besluit het om die Kommandant-Generaal op te dra om 'n "jaarlijksche belasting" van die klein stammetjies

-
1. N. II., V.R.N. 29 April 1842, Art. 1.
  2. V.R.N. 8 Maart 1848, Art. 4.
  3. V.R.N. 20 April 1848, Art. 5.
  4. L.I., V.R.N. 21 Julie 1857, Art. 14.
  5. S.N. 109, bls. 341 - Supt. van Nat. aan Sjanbok.
  6. L. 1. 3, U.R.B. 17 Desember 1859, Art. 30.
  7. Agar-Hamilton en Theal het blykbaar tot die besluit gekom Sien Agar-Hamilton: Native Policy, bls. 199.

in te vorder is nog voort gaan met die gebruik om die Inboorlinge vir publieke diens te gebruik. Selfs in die negentiger jare is Kafferkap-teins aangesê om arbeiders vir die doel te verskaf.¹

Die feit dat die Veldkornette opgedra is om die arbeiders te verskaf, is nog geen bewys, dat die arbeid sonder loon moes verrig word nie. Ons vind nêrens dat aan 'n Kaptein meegedeel is, dat hy vrystelling sou kry van so iets soos 'n arbeid-belasting, as hy sy belasting betaal nie.² Geld was wel skaars, maar die Inboorlinge het vee gehad, wat vir die doel geneem kon word. Verder moet nog in aanmerking geneem word, dat die gebruik om Inboorlinge vir publieke doeleindes op te roep, maar as uitsondering voorkom, en daar nie sistematies van gebruik gemaak is nie.

In 1850 besluit die Volksraad:

dat de Veldcornets verplicht zal zijn de menschen in zijn wijk zal hulpzaam zijn in het verkrijgen van Kaffers tot Arbeid indien de Arbeid niet voor Een jaar vereischt word, zal het niet langer-zonder betaling mogetoelaten als Veertien dagen en in de tijd de kaffers met goed voedsel voorzien. Ook zal de Veldcornet verplicht en gehouden zijn stiptelijk na te zien dat deselfde perzoon niet Kaffers op die manier van huur zal voort gaan. Een ieder Kaffer die zich verhuurd voor Een jaar zal met een vers beloond worden en wanneer die tijd verlopen is van de Kaffer zal de dienstheer van wien de Kaffer verplicht wezen de Kaffer een pas te geven, en de kleur van zodanig vers daarin te melden. 3.

Hierdie besluit is duidelik genoeg. Hier was die sprake van verpligte arbeid nie.⁴ Die feit dat die Volksraad bepaal het, dat dieselfde persoon van nie langer dan 14 dae onbetaalde diens gebruik kon maak nie, toon duidelik aan, dat die Volksraad onbeloonde arbeid wou teegaan. Dat hulle 14 dae toegelaat het, was nie 'n fout nie. Gedurende die eerste veertien dae

-
1. S.N.109, bls. 488 - Supt. van Nat. aan Sjambok, 14 Feb. 1893-Sien ook Wet No.3, 1876 (Locale Wetten Z.A.R. 1849-1885 bls. 667):Kleurlingen niet werkelijk in dienst bij een dienstheer sullen ten allen tijde door de Regeering tot algemeene lands- of Krijgtsdienst kunnen opgeroepen.
  2. Agar-Hamilton beweert (Nat.Pol.bl. 199) Money was scarce. It seems quite reasonable, therefore, that tribute should be paid in labour instead of money.
  3. V.R.N. 23 Januarie 1850, Art. 34.
  4. Agar-Hamilton: Nat.Pol., Bls. 198: "In January 1850 the United Volksraad made certain regulations with regard to compulsory labour but the institution itself was presupposed and no attempt was made to explain it."

sou die Kaffers wat met die Kafferlewe gewoon was, skaars hulle kos verdien. Om arbeiders te trek is definitief bepaal dat hy 'n vers vir die jaar se arbeid moes ontvang.¹

Dat die Veldkornette of die Kommandant-Generaals ook in hierdie geval belas was met die plig om die Burgers van arbeiders te voorsien, is nie die minste bewys van 'n "arbeid-belasting"² nie. Hulle was die amptenare wat verantwoordelik was vir die Inboorling-Administrasie, en dit is heeltemal natuurlik dat hulle opdrag sou ontvang om die Burgers van die nodige arbeiders te voorsien. Die taak is aan hulle opgedra om inmenging van privaat persone in Naturelle-Sake te voorkom. Tot die einde van die 19e eeu was amptenare die enigste persone wat wettig met Inboorlingstamme in verband met arbeiders kon onderhandel.

Toe die Kerkraad aansoek doen vir Kaffers om te help om die Kerk te Lydenburg te bou,³ het die Volksraad besluit hulle te verwys na den Landdrost, en word die Landdrost gelast om hierin te handelen volgens besluit der W.Ed. Volksraad van Januariej 1850. 4.

Ook in hierdie geval was daar nie sprake van onbeloonde of gedwonge arbeid nie.⁵

-
1. Agar-Hamilton slaan dus die bal mis waar hy verklaar (Nat. Pol. bls. 198-199): "The Raad also announced its intention of discouraging the existing custom of engaging labourers for a whole year, intending apparently to make the use of forced labour more general." Daar is niks in die besluit waaruit afgelei kan word: (Agar-Hamilton, bls. 199): "Natives already employed upon contract were to be given a calf in payment and discharged." Die doel van die bepaling is, dat die Kaffer nie langer as die dienstyd gehou kon word en dan sy VERS as beloning moes ontvang. Die maatreël was 'n gewone bepaling vir die diensneming van arbeiders. Hier is geen sprake van "labour tax" nie. Agar-Hamilton is gevolglik verkeerd waar hy verklaar: (Nat. Pol. bls. 199): "The legislation of 1850 simply prescribed the incidence of the labour tax as it affected the farmer who made use of the labour."
  2. Agar-Hamilton: Nat. Pol., bls. 201: "Hé (Maleeu) had now become a subject of the state, and it was the field cornet's duty to see that the labour tax was duly paid."
  3. V.R.N. 15 Februariej 1851, Art. 7.
  4. Dieselfde.
  5. Op 5 Juniej 1853 berig Kruger aan Pretorius, "dat de werk van de kerk aan mij overgegeven is, om de voor bokant de dorp te verleg en ook de gras te snij, waarvoor dat Magata gehuurt is" Dr. S. B. Engelbrecht: Paul Kruger's Amptelike Briewe, 1851-1877 (1925), bls. 17.

1

Die Uitvoerende Raad van Lydenburg het in hulle besluit van Januarie 1860 hierdie saak verder verklaar:

Zoo word beslooten, dat omrede het Gouvernement zich niet geregtigd acht om Kaffers te dwingen om te moeten werken, de Gouvernements Secretaris een verzoek aan den Kommandant P.W. Nel moet zenden dat W.Ed. toch Werkzaam gelieve te zijn om overeenkomstig der landswetten (2) zoo zulks het mogelijk is, allen Ingezetenen in zijn wijk of kommandnatschap te helpen en hun zoo mogelijk zonder onderscheid van werkvolk te voorzien.

Die wette waarna hier verwys word, is die besluit van Januarie 1850. Onbeloonde arbeid was nie toegelaat nie. Ons sien dat die Landdros van Lydenburg klagtes van Inboorlinge opneem waar die dienshere probeer het om hulle loon terug te hou. Die persone wat die wet oortree het, is gedagvaar en moes aan die eise van die wet voldoen.

3

Daar word beweer, dat Inboorlinge hulle binne die grense van die Beere gaan vestig het en vir die reg om daar te woon, die "Arbeidsbelasting" moes betaal. Voorbeelde sal die beste illustreer wat in dergelike gevalle plaasgevind het. Soul en Klein Makapaan het hulle onder die beskerming van die Boere geplaas. Verskillende Boere het saam gemaak en 'n stuk grond vir die Kaffers aan die Pienaarsrivier gekoop. Die persone wat bygedra het, kon aanspraak maak op een of twee arbeiders wat loon moes ontvang, en na 'n paar maande deur ander afgelos sou word.

5

'n Ander voorbeeld is die volgende: Die volgelinge van 'n seker Kaptein Mahep, het op grond van 'n seker Erasmus gewoon. Toe die eienaar hierteen beswaar gemaak het, het die Kommandant-Generaal die Veldkornet gelas om die Kaffers van die grond van Erasmus te verwyder. 'n Poging is aangewend om die Kaffers te probeer beweeg om hulle by die mense, by wie hulle in diens

-
1. L. I. 3, U.R.E. 13 Januarie 1860, Art. 12
  2. Besluite van die Verenigde Volksraad voor die totstandkoming van die Republiek Lydenburg, 1856, is ook erken.
  3. L.IV. Dagboek van die Landdros van Lydenburg, 30 Januarie 1860 en 20 Februarie 1860.
  4. Agar-Hamilton: Native Policy, bls. 200
  5. Correspondence relating to the alleged kidnapping and enslaving of young Afrikans by the People of the Transvaal Republic (1869), bls. 54.

- 196 -

in diens was, te gaan vestig, maar die Kaffers wou nie verdeel
nie. Daarop is die Kaptein voorgestel, dat 'n plaas vir hom
gkoop¹ sou word. Sy antwoord op die voorstel was:

Jaa als ons een plaats krijg waarop ons kan stil woon en voor
ons vee en dat ons kan stil woon altijd zal ons aan ons basen
gehoorsaamhijt betoon en ook dienen.

Hierop is aan die Veldkornet opgedra om twee plase te koop wat
die Kaptein op die volgende voorwaardes kon bewoon: Alles wat
die Kaffer hierop wen, bly hulle eiendom. Hulle sou hulle on-
derwerp aan die wette van die land, en geen vuurwapens aanhou
nie, behalwe as dit deur die Veldkornet aan hulle gegee is. En

naadat de heer meester overtuigd zal worden van gehoorsaamhijt
en diensbaarhijt van een van zijn huurling zal de heer meester
verplig wees zijn huurling te voldoen .. wanneer een huurling
vijftig rijksdaalders op een dag inbragt aan zijn heer meester
(as wamaker, messelaar, houtsaer, hooedemaker, ens.) ken de
heer hem toe rijks 5 naadat de verdiesnt bij de heer meester
bij de maant is, sal de heer meester hem voldaan, gelt of waar-
de volgens inkomste wanneer huurling gemeene dienst doet eh
een jaar naa gemoederen van zijn heer meester hem te voldoen
volgens ouwe instelling. 2.

Verder is bepaal, dat elke Boer ses, of as dit wenslik was,
vyf arbeiders sou kry. Die diensheer was ook verplig om sy
diensbode goed kos te gee, en elke kaffer kon klagtes by die
Veldkornet indien,

en de Veldkornet zal verpligt wees het naa regt uit te wijs.
En als eijmant zijn volk verlies door mishandeling die krijg
geen kaffers meer uit dit kraal. 3.

Volgens die ooreenkoms met Maleeu wat op 27 Desember 1859
gesluit was, is weer bepaal:⁴

-
1. TI/1200 (1929) - Ooreenkoms met Mahep, 13 Junie 1856.
  2. Dieselfde.
  3. TI/1200 (1929) - Ooreenkoms met Mahep, 13 Junie 1856.
  4. R. 339/59.

En de menschen zullen geen regt hebben om de Kaffers te dwingen om voor niet te werken maar zullen verplicht zijn om de kaffers te betalen volgens wetten daarop bepaald is voor de kaffers diensbodens.

Dieselfde bepaling is opgeneem met die ooreenkoms wat met Mapog op 3 April 1860 gesluit is.¹

Ons sien dus dat die Boere in ooreenkomste met die Kapteins nie die minste neiging openbaar nie om arbeid verpligtend te maak nie. Gevolglik het daar in hierdie verband nie 'n gebruik bestaan nie wat die vorm van 'n arbeidbelasting vertoon nie.²

In die dele van die land waar daar baie Blankes en min Inboorlinge gewoon het, soos b.v. die Potchefstroom distrik en dele van Rustenburg, is die Inboorlinge min of meer onder Veldkornette verdeel. Die Veldkornette moes dan vir die Burgers wat onder hulle sorteer het, van die Kaffers wat aan hom toevertrou was, arbeiders verkry.³ Dit is gedoen om 'n meer eweredige verdeling van arbeiders te verkry. Maar aan die ander kant wou die Volksraad nie die Inboorlinge verplig om by een of ander in diens te tree nie.

Dit kan wees dat Livingstone en die ander wat verklaar het dat die Boere van gedwonge arbeid gebruik gemaak het, 'n ander gebruik wat noord van die Vaalrivier gaandeweg ontwikkel het, waargeneem het en dit nie reg verstaan het, of wou verstaan nie. Hierdie gebruik het berus op privaat ooreenkomste tussen Blankes en Inboorlinge. Dit het soms gebeur, dat Kaffers ooreenkomste met privaat persone aangaan, waardeur hulle toegelaat is om die grond van die Blankes te woon, op voorwaarde

-
1. S.N. 78 - Ooreenkoms met Mapog, 3 April 1860.
  2. Vgl. Macmillan: Bantu, Boer and Briton, bls. 309: "The great majority paid the 'labour tax', which, like that of the villain of old, was variable and indefinite in amount." C.W. de Kiewiet is verkeerd waar hy verklaar (British Col. Policy, bls. 250) "The nearest approach to such an institution (slavery) was the system of compulsory labour in certain parts of the Republic." In Januarie 1860 is definitief bepaal: "omrede het Gouvernement zich niet geregtigd acht om Kaffers te dwingen om te werken (Ll.U.R.B. Jan. 1860).
  3. E.V.R. IV, Krygsraad besluit 20 Nov. 1852, Arts. 11, 16, 17.
  4. Livingstone: Missionary Travels, bls. 25.

dat hulle 'n seker aantal arbeiders tot die beskikking van die Blankes stel waarvoor hulle nie loon ontvang het nie.¹ Dit is vandag nog bekend as 'n plakkers-ooreenkoms. Dit is in elk geval 'n vrywillige ooreenkoms, en kan nie beskou word as gedwonge arbeid nie. As die Inboorlinge nie tevrede is nie met die ooreenkoms staan dit hom vry om die plaas te verlaat.

---

1. R. 1682/57 - Verslag van die Regering, 20 Augustus 1857.